

Vrijzinnige Gemeente Zierikzee 10 september 2023
Brood en wijn – gelezen Johannes 6,48-53
Toespraak Franck Ploum

1.

In het vieren rond brood en wijn, in een veelheid aan vormen en benamingen, gedenken christenen de laatste maaltijd die Jezus hield met zijn leerlingen, alvorens hij werd overgeleverd en gedood. Het 'Doet dit tot mijn gedachtenis' van Jezus toen is in een eeuwenlang ontwikkelingsproces geworden tot de verschillende vormen die we nu kennen: Maaltijd van de Heer, Eucharistie, Viering van Brood en Wijn.

Binnen de christelijke kerken, geloofsgemeenschappen en religieuze orden en congregaties wordt met grote en minder grote regelmaat deze maaltijd herdacht en gevierd. Van Katholieke stromingen die dat in iedere viering doen, tot protestantse vieringen waarin het wat minder scheutig mee wordt omgegaan en christelijke stromingen die er helemaal van af zien.

Opvallend is dat binnen de protestantse kerken in zowel de rechterflank als binnen de vrijzinnigheid het avondmaal weinig gevierd wordt. Is men bij de een terughoudend omdat je je zomaar een oordeel zou kunnen eten en drinken, bij de ander wordt het vaak beleefd als een te letterlijke en feitelijke herhaling van wat toch eigenlijk een symboolverhaal is. De vrijzinnigheid heeft geen eenvoudige verhouding tot de maaltijd. Men wil zich verre houden van of een te letterlijke gedachtenis, of een terugval in wat de verzoeningstheologie wordt genoemd: Jezus heeft in zijn lichaam en bloed zich als zoenoffer geschonken.

2.

Laten we eens teruggaan naar de oorsprong. Hoe begon die maaltijd? De maaltijd die Jezus met vierde met zijn getrouwen was het Joodse Pesachfeest. Ooit is het Joodse Pesachfeest begonnen als een oogstfeest van eenvoudige boeren, die hun eerste lam opdroegen aan de Eeuwige. Nadat de Joden werden bevrijd uit de slavernij in Egypte realiseerden ze zich dat ze dit feest nooit meer konden vieren zonder ook deze bijzondere gebeurtenis in dit feest een plaats te geven.

Zo werd Pesach het feest van bevrijding en delen de Joden het ongedesemde brood zoals hun voorouders dat in alle haast klaar hebben gemaakt vóór ze Egypte achter zich lieten. Een nieuwe betekenis voor een eeuwenoud feest. Zoals zoveel feesten in de loop van de geschiedenis een nieuwe of andere betekenis krijgen.

In de christelijke traditie, is de ontwikkeling van het Pesachfeest niet stil blijven staan. En dat heeft dus alles te maken met dat verhaal van 'laatste avondmaal'. Jezus voegt in het verhaal van die laatste maaltijd aan het Joodse paasmaal een nieuwe betekenis toe, door aan zijn leerlingen te vragen, hem te blijven gedenken in het breken van het brood en het ronddelen van de beker wijn.

Met name de katholieke traditie heeft door de eeuwen heen deze opdracht serieus genomen en viert in plaats van één keer per jaar Pesach, nu, overal ter wereld, veelvuldig eucharistie. Protestantse kerken in al haar schakeringen vieren regelmatig of zo nu en dan Maaltijd van de Heer of een viering van Brood en Wijn. Wat heeft dat eeuwenlang vieren met de maaltijd gedaan? We hebben het wellicht zo vaak gevierd dat we de essentie van het geheel uit het oog zijn verloren.

Daar komt bij dat de maaltijd in de loop der eeuwen omgeven is met kerkleer, dogmatiek en sacramentaliteit. Daarmee is de maaltijd voor velen een doel in zichzelf geworden. Voor de een geldt: Hoe meer deelname hoe beter, vooral voor het eigen heil en het eigen welbevinden. Voor de ander geldt: doe het niet, je drinkt jezelf een oordeel als God je niet goed genoeg acht om deel te

nemen. Zo is de gedachtenis aan Jezus, een ritueel geworden dat vaak los staat van de dagelijkse levenswijze en ook los is geraakt van de levenswijze die Jezus voorstond.

3.

Hoe anders is het beeld dat de Schrift ons aanreikt. Hoe anders wordt het verhaal, wanneer we luisteren naar wat Jezus er zelf over gezegd heeft. Dan ontdekken we namelijk dat die maaltijd vieren weinig waarde heeft, zonder dat er een levenswijze aan verbonden is die getekend wordt door liefde en door solidariteit. Het Paasmaal dat Jezus met zijn leerlingen vierde, is het laatste teken van een leven dat volledig ten dienste stond aan dat eerste en tweede gebod: de liefde voor God en tot de naaste. Twee geboden onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Dat teken van brood en wij is dus niet los verkrijgbaar, het is onlosmakelijk verbonden met de levensweg die Jezus is gegaan. Wie maaltijd wil vieren moet als het ware eerst in staat zijn de voeten te wassen van zijn of haar medemens. Dat wil zeggen: alle hoogmoed, alle eigenwaan en alle trots achter je laten en door het stof willen gaan omwille van de mens die je nodig heeft. Dienstknecht worden is geen vernedering en ook geen kleinering, maar betekent dat jij je nergens te groot of te goed voor voelt. Alleen dan kun je, net als Jezus, bondgenoot worden van mensen die gekwetst zijn, gebroken of geslagen door het leven gaan.

In de maaltijd die Jezus met zijn leerlingen heeft gevierd wordt ons een manier van leven voorgelaten die gaat langs wegen van liefde en solidariteit. Hoe ver je daarin kunt gaan, heeft Jezus ons zelf laten zien: liefde tot het uiterste, je leven geven voor de ander, solidair met de minsten, tot in de dood.

4.

Ook de woorden die vandaag klonken in de schriftlezing, 'Ik ben het levende brood', kunnen we niet los zien van deze levenswijze. Het gaat hier niet om een vereenzelviging van Jezus met God, of dat hij zich een goddelijke status aanmeet. Dat zou volstrekt onjoods zijn en zou hem als leider van een messiaanse beweging, als rabbi en leraar onmogelijk hebben gemaakt. Het is een directe verwijzing naar wat er in dat verhaal van Exodus, van uittocht en wegtrekken verteld wordt.

Tijdens de uittocht uit het slavenhuis Egypte wordt het volk Israël maar liefst vijf keer op de proef gesteld. Het volk mort en gaat tekeer. Het verlangt terug naar de vleespotten van Egypte, die toch vele malen beter waren dan van honger te sterven in de woestijn. Als we dan toch doodgaan, had God dat dan niet beter kunnen regelen rond de vleespotten van Egypte, dan in de hongerwoestijn? Waarom zijn we bevrijdt uit onderdrukking, wanneer we vervolgens sterven van de honger? God hoort en handelt in het Exodusverhaal. 'Hier ben ik', 'kom nader tot mijn aangezicht, want ik heb jullie tekeergaan gehoord'. Maar het antwoord op de klacht is niet een overvloed aan voedsel en middelen van bestaan. Wat volgt is een opdracht die tegelijk beproeving en onderwijzing in verantwoordelijkheid is: 'Ga uit en verzamel.' Verzamel en eet in de ochtend het manna, eet voldoende om de dag door te komen. Verzamel en eet in de avond het vlees, voldoende om aan te sterken in de nacht. Ze mogen niets bewaren of opslaan, niet meer nemen dan ze nodig hebben voor één dag, met uitzondering van de zesde dag. Dan zal er voldoende zijn voor iedereen. Wie bewaart en opslaat loopt het gevaar verrot te worden door hebben en houden, door hebzucht. En voor je het weet is er een nieuwe samenleving van bezitters van voedsel en hongerigen naar voedsel, voor je het weet is een nieuw systeem van rijken en armen, van bezitters en bezitlozen, van onderdrukkers en onderdrukten gecreëerd.

IK ben het levende brood uit de hemel. In het bijbels verhaal staat 'brood' symbool voor het onderrichten in de Thora. De Thora die richting wil geven aan het inrichten van een leefbare samenleving, waar gerechtigheid en humaniteit de fundamenteen zijn. Dat onderricht spiegelt mensen een keuze voor: kies je voor vleespotten en overvloedig brood in onvrijheid, of voor vlees en

brood genoeg voor allen in vrijheid? Kies je voor een systeem van onderdrukking of voor vrijheid die in stand blijft omdat je je verantwoordelijk weet, niet alleen voor je eigen vrijheid en welzijn, niet alleen voor je eigen naasten en familie, maar ook voor die van de ander.

Het is een onderwijzing die niet eenmalig is, een spiegel die je niet maar één keer tegenkomt, maar een leven lang. Veertig jaar - zegt het bijbels verhaal dan (Exodus 16,35) – moest het volk het brood van de onderwijzing eten, tot zich nemen, tot het iets van henzelf zou worden, totdat ze het, zoals dat met een mooi woord heet, geïncarneerd is en oude systemen, oude gedachtenpatronen en oude verhoudingen uit onszelf heeft verdreven en ons tot een nieuw mens heeft gemaakt.

De Thora, het visioen van een andere wereld met brood en recht voor allen, moet bewaard worden zegt het verhaal. (Exodus 16,34), dat wil zeggen dat we steeds opnieuw herinnert moeten worden waar het om gaat, waar we naartoe op weg zijn.

5.

Voor Jezus zijn brood en wijn onlosmakelijk verbonden met wat hij noemt: 'koninkrijk van God'. Wanneer we nadenken over de betekenis van het delen van brood en wijn dan kan dat dus alleen verstaan worden vanuit de komst van het Koninkrijk Gods, zoals dat door Jezus is aangekondigd als reeds begonnen maar nog niet gerealiseerd. Dit betekent dat deelnemen aan de maaltijd nooit een puur op de persoon gerichte handeling is. Het is ook geen handeling die gericht is op kerk als instituut en de voortgang daarvan. De maaltijd is gericht op de mens en op de gemeenschap die zich de concrete wereld in laat sturen door het bevrijdingsverhaal zoals dat in de Schrift wordt aangereikt: een bevrijding van de mensheid en heel de schepping uit de kringloop van kwaad tot erger en van onderdrukking en vernietiging. De maaltijd is een symboolhandelingen ter bemoediging en bevestiging, versterking en verbetering van ieders gerichtheid op het Koninkrijk van God en de weg naar de realisatie hiervan in ons eigen leven.

Wordt als brood, dit is mijn lichaam: oftewel ik zet heel mijn lichaam, mijn vlees in om bij te dragen aan dat koninkrijk. Ik eet de woorden van bevrijding 'als brood' in mij op en laat ze via mijn handen en voeten en mijn spreken waarheid en werkelijkheid worden. Wordt als de wijn, dit is mijn bloed: oftewel ik geef heel mijn leven tot het uiterste toe om het ideaal te bereiken.

Wie vanuit die gedachte brood en wijn probeert te vieren en te leven, die zal God op haar of zijn levensweg tegenkomen als een bondgenoot, als een partijganger. Wie dat ideaal probeert waar te maken, zal door de minsten der mensen herkend worden als een betrouwbare partner in hun gevecht om levenskansen. Dan krijgt de maaltijd haar werkelijke betekenis weer betekenis. Dan gaat het niet meer over dogma, instituten, niet over welke woorden of over de veelheid van vieren, maar om de echtheid van dat vieren. Dan wordt het van een eindeloos herhaald ritueel, tot het vieren van je levensweg. Van redmiddel voor jezelf, tot een gevaarlijke herinnering die misschien ook jou wel eens de kop zou kunnen kosten.

Als je zo je geloof wilt vieren en beleven, dan mag je en zul je de Maaltijd, het delen van brood en wijn ervaren als een krachtbron om tot het uiterste te gaan in liefde en solidariteit.

Zeg amen. Dat het zo moge zijn.